

La normalització de les llengües de signes

Josep Quer

ICREA - Universitat Pompeu Fabra
Barcelona
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

1. Introducció

Els desenvolupaments legislatius recents, amb l'aprovació de la Llei estatal 27/2007, que reconeix les llengües de signes a Espanya, i la inclusió de la llengua de signes catalana (LSC) a l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006 (article 50.6), així com l'avantprojecte de llei de regulació de la LSC que se n'ha derivat, suposen una fita decisiva en la llarga lluita de les persones sordes per veure formalment reconegut l'estatus de llengua plena de la seva llengua pròpia i els drets cívics i lingüístics que hi han d'estar associats. Davant d'aquesta nova situació, la llengua, els seus usuaris i les administracions que hauran d'implementar les noves lleis s'enfronten a tot un seguit de reptes als quals caldrà donar resposta amb agilitat, però també amb reflexió. Podem concebre el procés que s'inicia com un procés de normalització lingüística pròpiament dit. A Catalunya tenim referents ben clars d'aquest tipus de procés i, per tant, és imprescindible aprofitar l'experiència acumulada en aquest terreny. Tot i així, caldrà tenir molt en compte les especificitats de les llengües de signes i de les comunitats de signants si volem donar una resposta satisfactòria als interrogants que planteja un procés d'aquesta mena. En aquestes pàgines intentaré oferir algunes reflexions sobre els reptes que suposa la normalització d'una llengua de signes, i més concretament, de la LSC, i dedicaré una certa atenció a la situació de la recerca en aquesta llengua, amb la fi de determinar quines són les mancances i les prioritats en aquest camp. Com a investigadors implicats de manera més o menys indirecta en el procés de normalització, n'esdevenim també un dels agents i, per tant, esdevé indispensable ser conscients de com podem incidir-hi de manera implícita o explícita.

En primer lloc s'introduiran els conceptes generals de normalització lingüística i planificació lingüística. A continuació ens centrarem en les especificitats de les llengües de signes i de les comunitats de signants i en destacarem els aspectes rellevants de cara a la normalització. En aquest punt intentarem oferir una panoràmica del que ara per ara sabem de la LSC com a llengua, a fi de determinar les necessitats més immediates que cal abordar en la recerca. Per acabar, farem referència als riscos a què s'enfronta un procés de normalització i a les noves perspectives que obre al mateix temps.

2. Què entenem per *normalitzar una llengua*?

La idea de *normalitzar una llengua* s'interpreta sovint de dues maneres que cal distingir, perquè no impliquen el mateix. La segona edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC) recull les dues accepcions de *normalitzar*:

normalitzar

1 1 v. tr. [LC] Fer normal, reduir a una norma.

1 2 v. tr. [ECT] Establir, adoptar i aplicar normes (en la producció industrial o en un altre àmbit).

2 tr. [ML] Sotmetre (un acer) al tractament de normalització.

Si apliquem aquests dos sentits al cas de la llengua, n'obtenim dues interpretacions sensiblement diverses. En una primera accepció més restrictiva i més aviat tècnica, s'identifica *normalització* amb *standardització*, és a dir, amb la depuració o la reducció de la variació existent a una varietat *standarditzada* que ha de servir com a norma per als usos formals. La segona accepció es basa en la interpretació més genèrica del verb *normalitzar*, és a dir, fer normal allò que en algun sentit no ho és, i s'aplica en un sentit lingüístic a comunitats que històricament han estat subordinades i que, com a conseqüència d'aquesta situació de discriminació, poden haver entrat en un procés de substitució lingüística. Aquest sentit, el més estès en l'actualitat, arrenca dels treballs d'Aracil i Ninyoles i és el que recull en essència el DIEC sota l'accepció de normalització lingüística:

normalització lingüística

Procés sociocultural pel qual una comunitat lingüística articula un pla d'actuacions encaminades a evitar que la seva llengua, en contacte amb una altra, es vegi sotmesa a una restricció funcional i a una reducció formal progressives i, eventualment, a la seva substitució per aquesta segona.

La perspectiva adoptada en aquesta definició de normalització és la de la comunitat que es veu amenaçada per la substitució lingüística i reacciona amb un seguit d'accions per tal d'evitar-la, tot reorganitzant-ne les funcions lingüístiques. Aquí la norma que es pretén recuperar és la del desplegament d'una llengua en tots els àmbits d'ús possible, on la llengua no es troba en una situació d'inferioritat respecte a una altra ni la seva supervivència està amenaçada.

En determinades ocasions s'identifica normalització amb planificació lingüística, però aquests conceptes no són necessàriament coincidents. La planificació lingüística no és més que el conjunt planificat d'accions adreçades a modificar una situació sociolingüística determinada, i és fruit d'una certa política lingüística. La diferència fonamental rau en el fet que la planificació lingüística i la política lingüística que la fonamenta poden tenir com a objectiu la substitució lingüística mateixa, i no pas evitar-la. De totes maneres, la planificació lingüística en el seu sentit més estès s'orienta al manteniment d'una o més llengües. Una diferència addicional que es destaca sovint és que la planificació lingüística sol ser aplicada per governs i administracions segons models preestablerts, és a dir, adopta una perspectiva centralitzada i dirigista, tecnocràtica, mentre que la normalització no passa necessàriament per aquestes instàncies i pot tenir caràcter bàsicament cívica i cultural i estar protagonitzada pels mateixos agents de la comunitat implicada en el conflicte lingüístic, tal com és palesa a la definició del DIEC que vèiem més amunt. En aquest treball usarem de vegades el terme *planificació lingüística* amb aquest sentit més específic de normalització adreçada al manteniment d'una llengua minoritzada i que pot ser protagonitzada per les administracions i per la mateixa comunitat alhora.

En cert sentit, podem afirmar que el procés de normalització de la LSC ja ha estat iniciat per la comunitat de signants que fa temps que reivindica els seus drets, però també és cert que arran de les iniciatives legislatives recents, aquest procés s'estructurarà, s'accelerarà, s'intensificarà i probablement tindrà un impacte més visible per a la comunitat de signants i per al conjunt de la societat en general. Per aquest motiu, és importat que ens aturem a reflexionar sobre els components diversos que la integren i quines especificitats cal tenir presents a l'hora de dissenyar-la.

3. Normalització de llengües de signes

Tot i que les llengües de signes s'han vist privades del mateix reconeixement com a llengües naturals plenes durant segles, des de la segona meitat del segle XX han anat

guanyant terreny en aquesta direcció gràcies als moviments associatius de persones sordes, que reivindiquen els seus drets com a ciutadans davant les institucions i les administracions corresponents. La resposta per defecte d'aquestes instàncies és intentar abordar aquestes demandes amb un tractament de discapacitat, és a dir, enfrontant-se a les qüestions plantejades per la sordesa, i no pas per la llengua de signes. De manera paral·lela, les reivindicacions sobre l'estatus de les llengües de signes i els signants han reforçat el seu discurs amb les troballes de la recerca lingüística del darrer mig segle, que demostren que els sistemes de comunicació gestuals propis de les comunitats sordes són llengües humanes naturals, amb el mateix tipus de propietats abstractes que caracteritzen les llengües orals, tot i les diferències derivades de la modalitat d'articulació i percepció.

Com a llengües minoritzades, un dels primers objectius que es planteja en la normalització és el seu reconeixement legal. Els primers passos solen consistir en la incorporació de la llengua signada a l'administració de justícia i al sistema educatiu, com a resposta a la necessitat bàsica d'accés a aquestes institucions per part de persones amb sordesa, més que no pas com a persones usuàries de llengua de signes. En els casos en què el reconeixement de la llengua de signes s'ha produït, no ha comportat la concessió de l'estatus d'oficialitat a la llengua, a diferència del que constatem de vegades amb el reconeixement de llengües orals minoritàries.

Un cop acceptat l'objectiu de normalització, és important intentar tenir en compte les peculiaritats específiques de les llengües de signes i de les comunitats sordes.¹ Així, per exemple, una de les accions que es plantegen dins un procés de planificació lingüística en llengües minoritàries de tradició estrictament oral és l'adopció d'un sistema d'escriptura per tal de codificar-les i així poder incorporar-les a tots els àmbits on el codi escrit és habitual, per exemple a les escoles. Tot i que existeixen diversos sistemes de transcripció de llengües de signes, les comunitats de signants no n'han adoptat cap de manera generalitzada i aquests sistemes queden restringits a finalitats principalment de recerca. Això es deu, en gran part, al fet que les persones sordes utilitzen tradicionalment el codi escrit de la llengua oral del seu entorn, en la qual han estat alfabetitzades, i perceben els possibles sistemes d'escriptura com un intent poc reeixit de copsar la complexitat del discurs signat de manera fidel. A això s'afegeix el fet que la generalització de les tècniques d'enregistrament i reproducció audiovisual han fet molt més assequible l'accés directe al mateix discurs signat, sense la

1. Per a un repàs de les polítiques lingüístiques aplicades a les llengües de signes, vegeu Reagan (2001, 2006).

interposició d'un sistema de representació gràfica de validesa general. Al mateix temps, en alguns signants aquests intents d'introducció d'un sistema d'escriptura provoquen una reacció ideològica de rebuig, perquè són percebuts com un intent d'equiparació, o més ben dit, d'assimilació i d'imposició dels hàbits establerts per les comunitats de parlants de llengües orals.

Un altre tret determinant de les característiques de la comunitat de signants com a minoria lingüística és que la transmissió de la llengua d'una generació a la següent no es produeix per la via habitual de pares a fills, perquè teòricament només un 5-10 % dels infants sords té pares sords,² sinó que l'adquisició de la llengua de signes es produeix a l'escola o per contacte amb altres individus sords, en molts casos en una etapa més tardana de la vida. Aquest patró de transmissió interpersonal discontinua té efectes sobre la mateixa llengua, que de mitjana s'adquireix més tard del que és habitual en població típica oient. L'efecte d'aquesta idiosincràsia és que la variació idiolectal és més accentuada que en altres comunitats lingüístiques minoritzades d'escala similar. Els factors que incideixen de manera directa en aquesta configuració del perfil lingüístic del signant són els següents:

— Fill de pares sords o oients: determina la possibilitat d'adquirir la llengua de signes de manera plenament nativa o no; si els pares són oients, dependrà de la seva elecció que la interacció amb l'infant sigui en llengua de signes o en llengua oral, així com el tipus d'escolarització que tindrà.

— Edat de sordesa: si la sordesa és anterior o no a l'adquisició nativa de la llengua oral de l'entorn durant els primers anys de vida condiona l'aprenentatge tant de la llengua oral com de la llengua de signes.

— Grau de sordesa: determina el grau de possible accés auditiu a la llengua oral.

— Model d'escolarització: educació especial per a infants sords en un model oralista o bilingüe, model d'integració de l'infant sord en un entorn oient, etcètera.

— Contacte amb la comunitat sorda: edat i grau d'integració en la comunitat sorda, entorn rural vs. urbà, desenvolupament d'identitat en relació amb el grup, etcètera.

— Consciència lingüística en relació amb la llengua de signes.

2. Aquesta és la proporció que s'ofereix tradicionalment per a una comunitat de signants com la de llengua de signes americana (ASL). Tanmateix, sembla que el percentatge d'infants sords fills de pares sords pot ser menor en altres comunitats, com han posat de manifest recentment Johnston (2006) per a la comunitat sorda d' Austràlia o Costello *et al.* (2008) per a la comunitat sorda del País Basc. De l'estudi de Gras (2006) es desprèn un resultat similar per a la població sorda d'Espanya.

Amb aquest patró particular de transmissió de la llengua, observem que les institucions on es produeix són, fonamentalment, les escoles on s'agrupen alumnes sords i les associacions de persones sordes. L'existència d'escoles de sords en un país determina, en moltes ocasions, les variants dialectals que puguem trobar dins del domini lingüístic d'una llengua de signes. Un exemple ben clar el trobem als Països Baixos, on es poden identificar cinc variants pel que fa al lèxic, les quals corresponen a les cinc escoles de sords del país. Aquestes cinc variants es poden dividir en dos grans grups: el del nord i el del sud-oest (Schermer, 2001).

Juntament amb les persones sordes signants, trobem altres grups d'usuaris de la llengua de signes: els intèrprets, els fills oients de pares sords (coneguts com a CODA, acrònim anglès de *children of deaf adults*), educadors vinculats a l'educació d'alumnes sords, aprenents de llengua de signes com a segona llengua, investigadors en lingüística de llengua de signes o pedagogia de l'infant sord, etcètera.

Sembla prou clar que caldrà tenir en compte totes aquestes especificitats, que tot just hem repassat ràpidament, a l'hora d'emprendre accions de normalització de la llengua de signes. En la mesura en què es desenvolupi dins la mateixa comunitat sorda la consciència de constituir una minoria lingüística, es reforçaran els paral·lels amb els casos coneguts de normalització d'altres llengües minoritàries. El problema de base és que la llengua de signes no està associada necessàriament de manera unívoca a una ètnia ni a un estat o nació. Per aquest motiu és més difícil visualitzar-la dins el conjunt de la societat com a llengua pròpiament dita i no com a sistema de comunicació associat a una discapacitat o limitació sensorial.

Les dues àrees principals d'intervenció d'un procés de planificació associat a la normalització d'una llengua minoritària són l'estatus i el corpus. La planificació de l'estatus es proposa intervenir en les funcions i els usos de la llengua en el sentit d'ampliar-les a tots els terrenys on està present una llengua normal o normalitzada. Tot i que ha estat qüestionat per a les llengües de signes (Lee, 1982),³ podem parlar de diglòssia en un sentit ampli del concepte establert per Ferguson (1959, 1973) i Fishman (1971) per referir-nos a la relació entre la llengua de signes i la llengua oral de l'entorn dins les comunitats de signants. Tradicionalment, la llengua oral és la que s'usa per a qualsevol interacció de tipus formal, mentre que la llengua de signes queda restringida a l'entorn on el signant pot interactuar amb altres signants. Així, per exemple, la situació típica en escoles de sords de tradició oralista és que la llengua vehicular i ob-

3. Lee (1982) qüestiona que la relació ASL-anglès als Estats Units fos diglòssica segons els criteris definitoris del concepte, tal com havia proposat Stokoe (1969). Vegeu també Ann (2001).

jecte d'estudi sigui la llengua oral, però els alumnes es comuniquin entre ells a l'hora d'esbarjo en llengua de signes. El primer pas per a trencar aquesta dicotomia funcional es dona en el moment en què s'incorpora la llengua de signes a l'aula com a llengua d'ensenyament per part del mestre, o amb la intervenció d'un intèrpret, i també quan s'incorpora com a llengua objecte d'estudi.

Òbviament, la incorporació de la llengua de signes al sistema educatiu comporta un reforç decisiu a l'estatus social. Cal tenir molt present, a més, que aquesta intervenció planificadora té un efecte determinant en l'adquisició de la mateixa llengua per part dels infants sords, que en la major part dels casos no l'aprenen en l'entorn familiar. Per tant, un aspecte del qual s'ha de tenir una cura especial en aquest cas és el nivell de competència lingüística dels professionals que es faran càrrec d'aquestes aules amb nens sords. Només si ens aturem un segon a pensar que aquests models seran per a la major part d'ells l'únic model lingüístic del qual adquiriran la seva primera llengua en els primers anys de vida, aconseguirem adonar-nos de la importància d'aquest factor a l'hora de planificar la presència de la llengua de signes en el model educatiu. Sembla prou evident que per assolir els millors resultats s'han d'incorporar professionals signants nadius, tant per la seva competència lingüística com pel paper de model d'adult sord que l'infant necessita per al desenvolupament personal en un context on no té referents similars.

Tal com assenyalen Boix i Vila (1998, p. 319 i seg.), és important distingir dos tipus d'objectius en el plantejament d'un procés de normalització lingüística: els objectius polítics i jurídics, d'una banda, i els sociolingüístics, de l'altra. Segons aquests autors, els objectius polítics i jurídics poden ser de grau mínim, mitjà o màxim, en funció de si, de manera cumulativa, s'aspira que la llengua minoritària objecte de normalització s'usi en tots els àmbits, sigui, a més, llengua oficial de totes les institucions o, fins i tot, esdevingui l'única llengua oficial d'un territori, respectivament. Aquests diferents objectius es plantegen reorganitzar la vida pública amb independència de la realitat demolingüística. Resulta evident, però, que la normalització lingüística en el terreny legal no implica automàticament la normalització en el terreny sociolingüístic i, per això, al costat de les fites jurídiques i polítiques trobem els objectius sociolingüístics de grau mínim, mitjà i màxim: segons el grau mínim, la llengua minoritària hauria d'ocupar tots els àmbits d'ús; segons el mitjà, s'hauria d'assolir també la bil·lingüïtzació dels al·loglots i, segons el màxim, els al·loglots haurien de ser integrats a la llengua minoritària. Aquests objectius han de garantir en principi la transmissió natural de la llengua recessiva o amenaçada. Tot i així, com remarquen els autors, poden coexistir simultàniament diferents estats de realització d'aquests objectius.

En el cas de la normalització d'una llengua de signes, resulta igualment legítim demanar-se quin grau d'assoliment dels objectius políticourídics i sociolingüístics és aconsellable plantejar-se. Boix i Vila (1998, p. 325) hi fan una consideració rellevant:

[...] en contextos de marcada separació i fins i tot d'oposició entre grups lingüístics [...] la idea mateixa de normalització lingüística només és concebible en els seus significats més febles o, com a molt, intermedis.

Atesa la singularitat de la comunitat de signants en relació amb l'entorn de la comunitat o comunitats de parlants, podem parlar de marcada separació en els termes emprats en aquesta citació i, en aquest sentit, els objectius raonables serien els mínims, és a dir, el reconeixement legal de la presència de la llengua de signes en tots els àmbits de la vida pública i l'ús real en aquests àmbits com a realitat sociolingüística.

4. Components de la normalització

Arribats en aquest punt, hem d'intentar establir els criteris bàsics de cara al disseny de la planificació lingüística tot responent a la pregunta múltiple que proposa Cooper (1989): *Qui planifica què, per a qui i com?* Hi afegirem un *per què* com a punt de partida.

Del que hem dit fins ara es desprèn que el factor desencadenant d'un procés de normalització lingüística d'una llengua de signes (*per què*) són les reivindicacions dels mateixos representants de la comunitat sorda que s'oposen a la minorització. En el cas d'Espanya i Catalunya, la reivindicació associativa ha desembocat en un reconeixement legal que crea noves necessitats i un nou marc de referència en l'àmbit públic. Dins d'aquest nou marc s'intenta donar resposta a la reclamació dels drets cívics que depenen d'un ús normal de la llengua pròpia, com són els drets vinculats a les necessitats educatives, administratives, dels mitjans de comunicació, etcètera. Aquesta lluita i la consecució dels objectius legals han reforçat la identitat lingüística i la cohesió de la comunitat de signants. La investigació sobre llengua de signes i comunitat sorda ha acompanyat aquesta evolució amb el suport científic.

Òbviament, els beneficiaris més immediats de la normalització lingüística d'una llengua de signes (*per a qui*) són els mateixos signants com a individus i com a membres integrants d'una comunitat lingüística. De totes maneres, el benefici és més general, des del moment en què és la societat en conjunt qui adquireix consciència de la realitat d'aquesta minoria lingüística i inicia un canvi d'actitud —lingüística i més

global— envers els signants, per avançar en l'objectiu d'equitat dels ciutadans en una societat democràtica. Igualment, aquest canvi d'actitud afavoreix la inclusió de la llengua de signes i la realitat de la comunitat sorda com a part integrant del patrimoni lingüístic i cultural compartit per tota la societat de la qual formen part els signants. Naturalment, hi ha altres col·lectius que surten beneficiats d'aquest desenvolupament, com els intèrprets de llengua de signes, els educadors d'infants sords, i altres tipus de professionals vinculats a les persones sordes, perquè la seva activitat passa a estar regulada i valorada al nivell que li pertoca.

La pregunta de *què* cal normalitzar fa referència al corpus de la llengua que s'ha de planificar. Aquest és un pas decisiu, perquè la intervenció sobre una realitat lingüística tan fràgil demana conèixer-la abans ben a fons. Per aquest motiu es fa indispensable la descripció i l'estudi de la llengua en tota la seva variació dialectal, sociolectal i, en la mesura en què això sigui factible, idiolectal. L'estudi de la variació diacrònica presenta encara més limitacions, a causa de l'escassetat de dades conservades, si no és més enllà de reculls lexicogràfics en suport paper d'una certa antiguitat. Un aspecte que sí que és possible i desitjable de recollir en la imatge que volem obtenir de la llengua és la distinció entre la manera de signar de generacions més grans i la de generacions més joves.

La trajectòria habitual en la descripció de les llengües de signes arrenca sistemàticament amb l'intent de fer-ne un recull lèxic. Tot sovint sembla que aquest sigui el pas indispensable per a poder abastar la llengua, i només en una segona fase es desenvolupa la tasca de descripció gramatical, en els vessants fonològic, morfològic i sintàctic, i també en el nivell del discurs.

De totes maneres, és important també aconseguir una visió més o menys clara de la situació sociolingüística de la comunitat, cosa que ha de permetre orientar les accions planificadores que s'ajustin a la realitat de la llengua i dels seus usuaris.

En el cas de la descripció de la LSC, hi ha diferents reculls lexicogràfics d'abast divers, uns en format de llibre imprès (Perelló i Frigola, 1998; Martín i Alvarado, 1996), i d'altres en format multimèdia (*Dilscat*, 2004). També existeixen reculls de neologismes en diferents àrees de coneixement. L'única descripció gramatical global de què disposem fins ara és la *Gramàtica bàsica de la LSC* (Quer *et al.*, 2005), en suport multimèdia perquè està exposada en llengua de signes, a més d'estar traduïda al català, el castellà i l'anglès. Juntament amb aquesta descripció bàsica trobem tot un seguit de treballs específics sobre aspectes lingüístics molt heterogenis que van des de la fonologia fins al discurs. Algunes de les àrees que han rebut més atenció fins ara són la sintaxi (Quer, 2007 o Benedicto *et al.*, 2007) i la sociolingüística (Gras, 2006; Morales López

et al., 2002; Pruss Romagosa, 1997), però ens trobem encara amb una important mancança en el coneixement de base sobre la fonologia, la morfologia o el discurs, per exemple. Tanmateix, la recerca sobre LSC progressa de manera ràpida i amb una empena considerable que permet anar cobrint llacunes importants. El procés de planificació ha de tenir present que no disposem d'una descripció suficient de la llengua i que caldrà anar-la completant al mateix temps que altres iniciatives normalitzadores.

A partir del moment en què es decideix emprendre una acció planificada, cal fer una feina de difusió continuada per a explicar-ne els objectius al conjunt de la comunitat per tal d'evitar el rebuig. En la majoria dels casos, la proposta de crear una variant estàndard té per objectiu principal l'ús a les institucions educatives i als mitjans de comunicació, és a dir, en àmbits de tipus formal. És important fer entendre als usuaris que aquesta variant normalitzada té unes funcions específiques, que no haurien d'entrar en conflicte amb les varietats lingüístiques existents. Aquestes varietats, vinculades generalment a registres no formals, han de poder conviure al costat de la variant estandarditzada. Tot i així, cal considerar també el rebuig que provoca la variació lèxica entre els aprenents de llengua de signes com a segona llengua. En el cas de la llengua de signes holandesa, per exemple, va ser sobretot la demanda dels pares oients amb fills sords que la volien aprendre la que va provocar la creació d'un projecte d'estandardització del lèxic i de la gramàtica. Alhora, quan es va exigir al govern el reconeixement de la llengua de signes holandesa, aquest va posar com a condició prèvia que es definís una variant estàndard, perquè des de la seva perspectiva, no es podia reconèixer una llengua no unificada. Aquest projecte d'estandardització ha durat força anys i ha culminat amb la publicació d'un lèxic i una gramàtica estàndards (Elferink i Schermer, 2003). La pregunta que queda per respondre és si això no tindrà com a conseqüència l'eliminació d'una riquesa no descrita ni estudiada, abans que no pugui ser descrita ni estudiada: un dilema que cal no oblidar quan s'inicia un procés de normalització lingüística.

Entre les necessitats que sorgeixen des de l'inici de la introducció de la llengua de signes a l'escola, molt abans que s'incorpori a altres àmbits formals, trobem la necessitat de crear terminologia per tal d'arribar a disposar de vocabulari en àrees de coneixement específiques de què la llengua no disposava amb anterioritat. Aquesta és una tasca habitual per a qualsevol llengua, però quan cal dur-la a terme per a una llengua minoritzada de transmissió interpersonal, la feina a fer és ingent. Els recursos per a la creació de neologismes, però, són els mateixos que els emprats per qualsevol llengua: la derivació, la composició, l'extensió semàntica, etcètera. Abans d'abordar la creació terminològica de manera sistemàtica, la comunitat ja ha realitzat aquesta

tasca de creació de manera espontània i gairebé inconscient com a conseqüència de les necessitats que sorgeixen contínuament amb la introducció de nous referents per als quals cal crear un nou terme. A banda d'aquests neologismes espontanis, però, també trobem intents parcials de creació terminològica per part de grups implicats en la creació de materials didàctics per a l'ensenyament d'infants sords o d'aprenents de llengua de signes. L'èxit d'aquestes iniciatives és divers. En qualsevol cas, s'ha d'avaluar el treball de neologia realitzat fins al moment en què es vol abordar de manera sistemàtica, pel que fa a la correcció i l'efectivitat dels criteris i processos aplicats, i a la recepció per part de la comunitat de signants. Un factor decisiu per a l'èxit de la creació terminològica és l'explicació als usuaris de la seva finalitat, així com una difusió continuada dels resultats, de manera que els usuaris no s'hi hagin d'enfrontar com si es tractés d'un experiment realitzat fora de les fronteres de la seva llengua per part d'un grup d'experts.

La part de la pregunta de Cooper referent al protagonisme del procés de normalització (*qui*) no té una resposta unívoca. Des del moment en què s'accepta la intervenció de les administracions en el procés, es fa necessari trobar l'equilibri entre la perspectiva més dirigista i tecnocràtica i la més participativa. D'una banda, l'administració proporciona el finançament necessari per dur a terme la implementació de les accions concretes, compta amb el pes del caràcter vinculant de les lleis i les regulacions i revesteix el procés d'un reconeixement institucional. De l'altra, la mateixa comunitat de signants n'ha de ser un agent central mitjançant la participació de persones sordes qualificades en els diferents àmbits d'intervenció dins els grups d'experts, professionals i assessors que hauran de dissenyar i desenvolupar aquestes polítiques.

De vegades la institucionalització del procés de normalització pot provocar recel, però cal no oblidar que la normalització espontània en realitat no implica més que el predomini de les variants i les decisions de determinats grups que elaboren materials segons els seus propis criteris. Si més no, la planificació formal, si es fa amb una organització oberta i transparent, posa a l'abast els mitjans per a un procés de decisió col·legiada i autoregulable. D'aquesta manera s'evita l'homogeneïtzació o uniformització implícita, que no ofereix vies per donar-hi resposta.

Pel que fa a *com* enfrontar-se a la normalització d'una llengua de signes, per tot el que hem dit fins ara, es desprèn que cal evitar el prescriptivisme i la imposició i afavorir l'ús sobre la norma. A més, és important documentar tota la variació abans de prendre qualsevol decisió sobre una forma estàndard. Per al lèxic, una via d'intervenció transparent i participativa, per exemple, consisteix en la creació d'una base de

dades lèxica en xarxa que permeti als usuaris fer comentaris sobre les entrades emmagatzemades, aportar signes no recollits, variants, etcètera (Johnston, 2001; Dotter, 2006). Perquè aquest enfocament tingui èxit, és obvi que els intèrprets i els educadors han de conèixer aquesta variació i respectar-la. En aquest cas, podem parlar d'estandardització «tova» en el sentit de Dotter (2006, p. 116):

‘Soft’ means that the sign language communities accept that there is a standard to be taught to learners but that the individual signers or groups are not forced to give up their variants, so that —like in most spoken languages— there is more than one ‘variant’ or ‘register’ of the respective signed language.

Una altra condició decisiva per a l'èxit del procés és que els objectius i els resultats de la recerca i de les accions siguin difosos entre els usuaris. La formació contínua de formadors de llengua de signes és un dels pilars sobre els quals es recolzarà l'èxit del procés. L'altre, tal com assenyala Gras (2006), és la formació contínua dels intèrprets de llengua de signes, que d'aquesta manera també es converteixen en agents difusors de les mesures normalitzadores. Finalment, i no amb menys importància, cal destacar el paper decisiu que tenen els mitjans de comunicació en llengua de signes (Webvisual TV, interpretació a les cadenes de televisió, etc.), per l'abast gairebé il·limitat de la difusió d'un model de llengua que, fins fa poc, era pràcticament impensable en comunitats de signants tradicionals.

Un cop examinats els ingredients bàsics que són específics del procés de normalització d'una llengua de signes, cal reflexionar sobre alguns dels reptes a què s'enfronta, en la mesura que no han estat esmentats fins aquest moment, però també sobre les noves perspectives que sorgeixen.

5. Reptes i perspectives

Un dels reptes fonamentals als qual ha de donar resposta el procés de normalització és la decisió sobre el model de llengua que cal adoptar. Des del punt de vista de la variació geogràfica, és pràcticament inevitable que la variant del nucli demogràfic més important exerceixi la influència més gran, en part perquè és d'on procedeixen les iniciatives d'elaboració de materials i de formació de docents de llengua de signes. A més, aquest sol ser el nucli on es concentra el major nombre de població de signants, amb associacions de persones sordes com a centres de socialització i escoles d'infants

sords. Tot i així, encara que una variant pugui ser més influent que les altres, cal reavaluar aquesta relació per tal de no excloure les altres variants del procés.

Com que es tracta d'una llengua de transmissió interpersonal, tampoc no disposem d'uns models literaris que puguin esdevenir la base de la variant formal de la llengua.

D'altra banda, la gran heterogeneïtat dels perfils lingüístics dels signants que hem comentat més amunt ens posa davant d'una situació on és determinant la selecció dels informants. L'estratègia habitual és seleccionar signants nadius, és a dir, persones sordes filles de pares sords signants, pel fet que ells han adquirit la llengua de manera plena durant l'etapa crítica en què aquest procés es desenvolupa de manera totalment espontània en condicions normals, és a dir, durant els primers anys de vida. Sabem, però, que la majoria de signants adquireix la seva llengua de manera inusual, bé perquè l'adquisició comença en una etapa més tardana, bé perquè els models no són signants nadius sinó adults que han après la llengua de signes com a segona llengua, o bé per una combinació de tots dos factors, el cas més habitual. El perfil de signant natiu pot fins i tot ser inexistent, com en el cas del País Basc, tal com han descrit Costello, Fernández i Landa (2008). L'única opció realista en aquesta situació és disposar d'un perfil sociolingüístic clar dels signants que forneixen dades en el procés de descripció i anàlisi de la llengua.

Un factor addicional de complexitat que cal tenir present en relació amb la determinació del perfil de signant és l'impacte progressiu de l'expansió de la població amb implant coclear. En els casos on aquests individus han adquirit la llengua de signes al costat de la llengua oral, s'ha de tenir en compte l'efecte d'aquest bilingüisme bimodal, que podem assumir que té un abast més important que en la major part de la població sorda signant perquè l'accés a la llengua oral és més directe. De la mateixa manera, és important no oblidar els canvis que s'estan produint en societats com la nostra pel que fa a la transmissió de la llengua: el paper de l'associacionisme sord i els models d'escolarització varien, i això no pot deixar de tenir un efecte sobre la llengua mateixa.

Com ja hem assenyalat més amunt, un repte important és evitar l'(auto)exclusió dels signants respecte del procés de normalització lingüística. L'única manera d'aconseguir-ho és explicar-ne els objectius de manera clara i difondre'n els resultats de manera continuada. Descriure, documentar i analitzar la llengua no s'ha de confondre amb l'objectiu de fixar-la i purificar-la. Un dels objectius és evitar l'afiançament dels prejudicis lingüístics que van associats de manera gairebé automàtica a la creació d'un estàndard. En aquest sentit, no podem deixar de banda les especificitats de la

llengua de signes i de les comunitats de signants al llarg de tot el procés de disseny i implementació de la normalització lingüística, tot adaptant i repensant allà on calgui els models de normalització lingüística de llengües orals, i aprofitant l'experiència d'altres trajectòries de normalització d'altres llengües de signes. Un exemple d'aquestes especificitats l'hem trobat en el cas de la llengua de signes catalana, on en més d'una ocasió els polítics han volgut projectar la situació del bilingüisme català-castellà a Catalunya a la llengua de signes, tot assumint un bilingüisme LSC-LSE que no existeix entre els signants d'aquí.

Un procés de normalització lingüística implica intervenció no solament lingüística, sinó també social, tal com ens recorda Moreno Cabrera (2000, p. 166-167):

En conclusión, los conceptos de *codificación*, *normalización*, *estandarización* y *fijación* tienen un claro trasfondo ideológico y no son, por tanto, puramente lingüísticos. Definir el concepto de lengua utilizándolos es la manera de la que se valen las culturas dominantes para justificar la imposición de su variedad lingüística sobre las demás.

Aquesta reflexió no és una raó per a rebutjar la normalització d'entrada, sinó una invitació a estar permanentment atents a una possible desviació dels objectius reals que ens hem plantejat.

Tot i que les administracions i el món polític ho exigeixen, amb l'objectiu de poder quantificar els costos de les accions empreses, no hauríem d'acceptar el nombre d'usuaris de llengua de signes com a criteri per definir les polítiques normalitzadores. Per començar, no disposem de dades fiables sobre la població sorda signant a Catalunya ni a Espanya, i les xifres que s'esmenten són estimacions o projeccions de dades parcials (Gras, 2006). El principi fonamental és que, tot i ser una llengua petita en termes numèrics, es mereix el mateix tracte que tota llengua minoritària autòctona, independentment del pes demogràfic. Per als lingüistes, a més, conèixer una llengua poc coneguda és un objectiu que no cal justificar.

Tot i els riscos que acabem d'esmentar, les perspectives que s'obren amb un procés com el que ara iniciem són prou importants perquè els assumim. Entre aquestes noves perspectives podem destacar les següents:

- Visibilitat i naturalitat de l'ús de la llengua de signes en tots els àmbits.
- Recuperació dels drets lingüístics i cívics de les persones sordes signants i emancipació de la comunitat de signants.
- Reforç de la transmissió intergeneracional de la llengua de signes.

— Reforç de la identitat lingüística de la comunitat signant (el valor simbòlic d'un estàndard hauria de contribuir al reforç de l'estatus de la llengua de signes).

— Modificació de les actituds lingüístiques de la comunitat majoritària d'oients envers la llengua de signes i els signants.

— Incorporació de la llengua de signes com un bé cultural patrimonial del conjunt de la societat.

— Enriquiment dels coneixements lingüístics sobre una llengua poc estudiada, molt rellevants per a la lingüística teòrica, per a la tipologia lingüística i per a la socio-lingüística, entre d'altres.

— Base sòlida per a l'elaboració de materials pedagògics efectius *en i sobre* llengua de signes.

— Incorporació de models lingüístics sords al sistema educatiu (rellevant per a la transmissió lingüística i per al desenvolupament de la personalitat de l'alumne sord).

— Superació de la concepció de la llengua de signes només com a mitjà per a accedir a la llengua oral.

— Superació (si més no, parcial) de la diglòssia extrema dels signants.

— Formació de lingüistes, pedagogs i altres professionals sords.

Si la visió sobre la normalització esbossada en aquestes pàgines no va del tot errada, sembla prou legítim assumir els riscos, davant les perspectives que s'obren per a la realitat de la llengua de signes, dels signants com a individus i com a membres d'una comunitat i del conjunt de la societat de la qual formen part.

6. Cloenda

Tanquem aquestes reflexions sobre la normalització de les llengües de signes amb un passatge que ens recorda allò que hauria de ser obvi però no ho és (Junyent, 1998, p. 169).

[...] parteixo del fet que totes les llengües són igualment necessàries per a les comunitats que les parlen, tant com a mitjà d'adequació al medi com pel seu valor de lligam amb la pròpia tradició cultural i amb els avantpassats en el vessant històric, i pel seu valor com a signe d'identitat no excloent en el seu vessant sincrònic.

El concepte *normalitat*, subjacent al de normalització lingüística que hem intentat esbossar, hauria de ser el de la capacitat de gestionar la diferència lingüística i cul-

tural, i no pas la seva eliminació com a conseqüència de prejudicis i suposades obviesats que no són fruit de cap reflexió.

Referències bibliogràfiques

- ANN, J. (2001). «Bilingualism and language contact». A: LUCAS, C. (ed.). *The Sociolinguistics of sign languages*. Cambridge: CUP, p. 33-60.
- ARACIL, L.V. (1965). *Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle*. Nancy: Centre Universitaire Européen.
- BENEDICTO, E., CVEJANOV, S.; QUER J. (2007). «Valency in Classifier Predicates: A Syntactic Analysis». *Lingua*, núm. 117, p. 1202-1215.
- BOIX, E.; VILA, F. X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- COOPER, R. (1989). *Language planning and social change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- COSTELLO, B.; FERNÁNDEZ, J.; LANDA A. (2008). «The (non-)existent native signer: Sign language research in a small deaf population». A: DE QUADROS, M. (ed.). *Sign Languages: spinning and unraveling the past, present and future*. 9th Theoretical Issues in Sign Language Research Conference, Florianópolis, Brasil, Desember 2006. Petrópolis/RJ. Brasil: Arara Azul, p. 77-94. <<http://www.editora-araraazul.com.br/EstudosSurdos.php>>.
- Dilscat: Diccionari bàsic de la llengua de signes catalana* (2004). Barcelona: Illescat.
- DOTTER, F. (2006). «'Soft' standardization of sign languages?». *Veröffentlichungen des Zentrums für Gebärdensprache und Hörbehindertenkommunikation der Universität Klagenfurt*, núm. 8, p. 98-118.
- ELFERINK, B.; SCHERMER, T. (2003). «Standardization of the lexicon of Sign Language of The Netherlands (SLN)». 14th World Congress of the World Federation of the Deaf, 25 de juliol de 2003, Montreal.
- FERGUSON, C. A. (1959). «Diglossia». *Word*, núm. 15, p. 325-340.
- (1973). «Language problems of variation and repertoire». *Daedalus*, núm. 102, p. 37-46.
- FISHMAN, J. (1971). *Advances in the Sociology of Language*. La Haia: Mouton.
- GRAS FERRER, V. (2006). *La comunidad sorda como comunidad lingüística: Panorama sociolingüístico de la/s lengua/s de signos en España*. Tesi (doctorat). Universitat de Barcelona.
- JOHNSTON, T. (2001). «The lexical database of Auslan (Australian Sign Language)». *Sign Language and Linguistics*, núm. 4, p. 145-169.

- JOHNSTON, T. (2006). «W(h)ither the Deaf Community? Population, Genetics, and the Future of Australian Sign Language». *Sign Language Studies*, núm. 6.2, p. 137-173.
- LEE, D. M. (1982). «Are there really signs of diglossia? Reexamining the situation». *Sign Language Studies*, núm. 35, p. 127-152.
- MARTÍN, I.; ALVARADO, M. I. (1996). *Diccionari temàtic bàsic en llengua de signes catalana de ponent*. Lleida: Ilerprint.
- MORALES LÓPEZ, E. [et al.] (2002). «Deaf people in bilingual speaking communities: The case of Deaf People in Barcelona». A: LUCAS, Ceil (ed.). *Turn-taking, fingerspelling, and contact in signed languages*. Washington DC: Gallaudet University Press, p.107-155
- NINYOLES, R. L. (1975). *Estructura social y política lingüística*. València: Fernando Torres.
- PERELLÓ, Jorge; FRIGOLA, Juan (1998). *Lenguaje de signos manuales*. Madrid: CIE Inversiones Editoriales Dossat.
- PRUSS ROMAGOSA, Eva (1997). «Die Katalanische Gebärdensprache. Historische und sozialpolitische Aspekte». *Das Zeichen*, núm. 40, p.188-195.
- QUER, Josep (2007). «Operadores negativos en Lengua de Signos Catalana». A: CVEJANOV, Sandra B. (ed.). *Lenguas de señas: Estudios de lingüística teórica y aplicada*. Neuquén: Editorial de la Universidad Nacional del Comahue, Argentina, p. 39-54.
- QUER, Josep [et al.] (2005). *Gramàtica bàsica de la llengua de signes catalana*. Barcelona: DOMAD.
- REAGAN, T. (2001). «Language planning and policy». A: LUCAS, C. (ed.). *The Sociolinguistics of Sign Languages*. Cambridge: CUP, p. 145-180.
- (2006). «Language Policy and Sign Languages». A: RICENTO, T. (ed.). *An Introduction to Language Policy: Theory and method*. Oxford: Blackwell Publishing, p. 329-345
- SCHERMER, T. (2001). «From variant to standard: An overview of the standardization process of the lexicon of Sign Language of the Netherlands (SLN) over two decades». Conferència *Dictionaries and Standardization of Languages*, 7 i 8 de novembre, Universitat Gallaudet.
- STOKOE, W. (1969). «Sign language diglossia». *Studies in Linguistics*, núm. 21, p. 27-41.